

אגדת ההינים

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד, סביב הדף היומי >> כח-ד אדר א >> גיטין נו-סב

תרגום חופשי וביאור

אמר רבי יוחנן בשם רבי בנאה: התורה ניתנה למשה בחלקים, לא ספר שלם אלא מגילות נפרדות, שנאמר: אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי. רבי שמעון בן לקיש אומר: תורה ניתנה כספר שלם סגור, שנאמר: לקוח את ספר התורה הזאת.

איך מסביר רבי יוחנן את הפסוק 'לקחו את ספר התורה'? בסוף הודבקו המגילות לספר אחד. איך מסביר ריש לקיש את הביטוי 'מגילת ספר'? גם התורה בשלמותה נקראת מגילה, שנאמר: אני רואה מגילה עפה. אפשרות אחרת: כדברי רבי לוי, שביום הקמת המשכן באופן חד פעמי נתנו חלקים מהתורה.

אמר רבי אלעזר: תורה רובה בכתב ומיעוטה על פה, שנאמר: אכתוב לו רובי תורתך כמו זר נחשבו.

ורבי יוחנן אמר: רובה על פה ומיעוטה בכתב, שנאמר: כי על פי הדברים האלה.

איך מסביר רבי יוחנן את 'רובי תורתך'? זה נאמר בתמיה: למה לכתוב לו את רוב התורה? הרי עם ישראל מתייחס לתורה הכתובה כזרה! ואיך מסביר רבי אלעזר את הפסוק שלפיו עיקר התורה היא על פה? התורה שבעל פה היא מיעוט, אך קשה יותר ללמדה.

דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמני של ריש לקיש: נאמר כתוב לך את הדברים האלה, ומיד אחר כך כי על פי הדברים האלה. אז מה נצטווה משה, לכתוב או לומר בעל פה? הציווי הוא שאת התורה שבכתב רק כותבים, ואת התורה שבעל פה רק אומרים, לא להפך.

בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנו: רק את הדברים האלה כותבים, ולא הלכה למשה מסיני.

אמר רבי יוחנן: לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל.

שאלות, כיוונים ונקודות למחשבה

מה הקשר בין ארבע האמרות?

מה הבעיה להגיד בעל פה תורה שבכתב, או לכתוב תורה שבעל פה?

מה ההבדל העקרוני בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה? ולמה לעסוק בסדרי עדיפויות ביניהן?

אגדה אחת בשבוע: גיטין ס א-ב

אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה: תורה מגילה מגילה ניתנה, שנאמר: אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי.

רבי שמעון בן לקיש אומר: תורה חתומה ניתנה, שנאמר: לקוח את ספר התורה הזאת.

ואידך נמי, הכתיב לקוח? ההוא לבתר דאידיבק.

ואידך נמי, הכתיב במגילת ספר כתוב עלי? ההוא דכל התורה כולה איקרי מגילה, דכתיב: ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה.

אי נמי לכדריבי לוי, דאמר רבי לוי: שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן: פרשת כהנים ופרשת לויים (...)

אמר רבי אלעזר: תורה רוב בכתב ומיעוט על פה, שנאמר: אכתוב לו רובי תורתך כמו זר נחשבו.

ורבי יוחנן אמר: רוב על פה ומיעוט בכתב, שנאמר: כי על פי הדברים האלה.

ואידך נמי, הכתיב אכתוב לו רובי תורתך? ההוא אתמוהי קא מתמה: אכתוב לו רובי תורתך! הלא כמו זר נחשבו!

ואידך נמי, הכתיב כי על פי הדברים האלה? ההוא משום דתקיפי למיגמרינהו.

דרש רבי יהודה בר נחמני מתורגמניה דרבי שמעון בן לקיש: כתיב כתוב לך את הדברים האלה, וכתיב כי על פי הדברים האלה. הא כיצד?

דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב.

דבי רבי ישמעאל תנא: אלה, אלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות.

אמר רבי יוחנן: לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל.

טקסט מושלם או סימפוניה בלתי גמורה? *השאלה בסוגיה*

הודעות סלולריות מתחלקות לשני סוגים: אלה שכותבים "מה שלומך? אגיע כנראה בסביבות ארבע אחרי הצהריים. נתראה", ולעומתם: "היי מגיע בארבע ארבע וחצי. ביי" היחס למילה הכתובה משתנה מאדם לאדם. יש שמקפידים על ניסוחה של כל מילה, ויש כאלה שאיך שהם מדברים – ככה כותבים. אולם מלבד היחס לטקסט באופן כללי, יש שאלה ייחודית בנוגע לכתיבת התורה בפרט, מהמשנה ועד היום.

ארבע אמרות בנושא התורה שבכתב ושבועל פה מובאות זו לצד זו בגמרא. ההקשר ההלכתי הוא האילוץ המציאותי שמחייב טקסטים כתובים, ולכן דוחה בצער שני כללים חשובים – לא כותבים חלקים מתוך התורה שבכתב (אלא רק את התורה השלמה), ולא כותבים תורה שבעל פה. כללים אלה אינם מיושמים מאז ימי התלמוד, כי כבר אז לא יכלו לסמוך על ידע בעל פה של כולם. זהו מוקד הסוגיה ההלכתית, אבל במקום שבו ההלכה מתמקדת במציאות הריאלית-דיעבדית, האגדה יכולה לברר את היסודות המהותיים.

לכאורה, אפשר לסווג את האמרות לשתי קבוצות. הראשונה קשורה לבעיה הראשונה שהזכרנו, כתיבת תורה שבכתב חלקית, והשאר לבעיה השנייה, כתיבת תורה שבעל פה. לכאורה אין קשר ביניהן, למעט דוברים משותפים – רבי יוחנן וריש לקיש. אולם שני הנושאים, הקשורים שניהם לכתיבת תורה, דומים מכדי להתעלם מקשר ביניהם.

מהאמרות מהסוג השני עולות עמדות ברורות. רבי אלעזר שם דגש על התורה שבכתב, ורבי יוחנן על התורה שבעל פה. ריש לקיש עומד לכאורה באמצע, רק דואג שהתורה שבכתב תישאר בכתב וזו שבעל פה תישאר בעל פה. האמרה הראשונה, לעומת זאת, מצריכה עיון: פשוט כי לדעת רבי יוחנן התורה שבכתב נכתבה בשלבים, ולדעת ריש לקיש היא נכתבה בפעם אחת בסוף שנות המדבר; השאלה היא מה משמעות המחלוקת. שני הצדדים מסכימים שבידינו ספר אחד שלם, למה חשוב לדעת מה היה לפני כן?

אדם הולך לספרייה ומתלבט אם לשאול ספר אחד מטרילוגיה. הספרנית אומרת לו: זה לא התחיל כטרילוגיה, הספר הראשון יצא בפני עצמו. האם המידע חשוב לקורא? כן, הוא יודע שהספר הראשון יכול להחזיק לבד. להבדיל, אם מאת ה' יצא ספר בראשית כשלעצמו – הוא בעל ערך גם ללא החומשים שאחריו. **כל חומש הוא אמת אלוקית.**

אפשר לחלוק: הייתכן שחלק מהתורה יינתן בפני עצמו? אדם שמכיר רק את ספר ויקרא, האם בידו אמת שלמה או תורת פולחן פגאנית? והאם אנשים שקראו רק את הסיפורים המוסריים והבלתי מחייבים של ספר בראשית, באמת ראו מהי תורה? לפי הגישה החולקת, **לקיחת ציטוטים אקראיים מהתורה היא בסיס לתפיסות מעוותות.** התורה היא תורת ה' רק בהיותה תמימה ושלמה.

לפי ריש לקיש התורה היא יצירה סגורה, שלמה, אין להוסיף עליה ואין לחלק לחלקים. כל דבר אחר הוא תורה שבעל פה, שאין לזלזל בה, צריך רק להבחין בין השניים ולא לטשטש גבולות. אבל רבי יוחנן חולק. מדבריו משמע שהתורה הופיעה לראשונה חלקים חלקים, ואף שבסוף הם הודבקו – הופעתם הראשונית מלמדת על יכולתם להתקיים בנפרד. דבר ה' יכול לומר אותם בנפרד, ומפי ה' ודאי לא ייצא שקר. גם התורה שבכתב בעיקרה מאופיינת כתורה שבעל פה, נבנית נדבך על נדבך, מתגלה באופן חדש בכל שלב בהיסטוריה. האם קצרה יד נותן התורה מלכתוב סדרת ספרים מושלמת, שכל חלקיה ארוגים בקשר הרמוני? אדרבה, ידו רחבה עד אין סוף, וזהו העניין. סופר שאינו מתכנן לכתוב חמישה כרכים דווקא, יכול תמיד להוציא עוד ספר, ולהמשיך את הסדרה לנצח. התורה שבידינו תמיד חלקית דווקא מפני שהשלמות היא אינסופית.

אם כן, **המתח הוא בין תורה "חתומה" ומושלמת ובין תורה "מתגלה" דינמית ללא סוף.** רבי יוחנן וריש לקיש (ורבי אלעזר המופיע בסוגיה) עומדים בנקודת הזמן שלאחר חתימת המשנה, בדור שבו ייקבע האם תהפוך התורה שבעל פה גם היא לתורה שבכתב. הם אולי חולקים אם בכלל יש מושג ביהדות של טקסט שלם, אך **מסכימים על התורה שבעל פה כתורה בלתי-כתובה במהותה, מתגלה עוד ועוד, משתכללת עם הזמן ולפי תנאי ונסיבות הזמן, נוגעת ומכוננת את החיים עצמם.**

ברית בלתי כתובה

קט"א מפרשנות האגדה

המהר"ל מפראג, תפארת ישראל סה

...החבור הזה שיש לישראל בתורה אינו רק (=אינו אלא) על ידי דברים שבעל פה... והתורה שבעל פה שהיא עם האדם בפרט, שהיא אינה כתובה על קלף בפני עצמה רק היא עומדת באדם, ודבר זה הוא הברית והחבור שמחבר שני דברים יחד, נותן הברית והמקבל הברית, לא התורה שבכתב שהיא אינה עומדת באדם רק כתובה לפני האדם...

(=) הברית היא דווקא על ידי תורה שבעל פה, כי התורה שבכתב היא מציאות חיצונית לאדם, והתורה שבעל פה היא חלק מהאדם. עניינה של הברית הוא שאנחנו נהיה מחוברים אל הקדוש ברוך הוא, לא (הספר)

כלי עבודה

מאמרה בודדת למחלוקת. האמרה שאין לכתוב תורה שבעל פה ולהפך ידועה יחסית, ולרוב (כולל להלכה) נתפסת כמוסכמה. המבט על מכלול הסוגיה מלמד כי היא מייצגת את גישת ריש לקיש, אך אולי רבי יוחנן חולק עליה. אם לא להלכה, לפחות ברמה העקרונית.